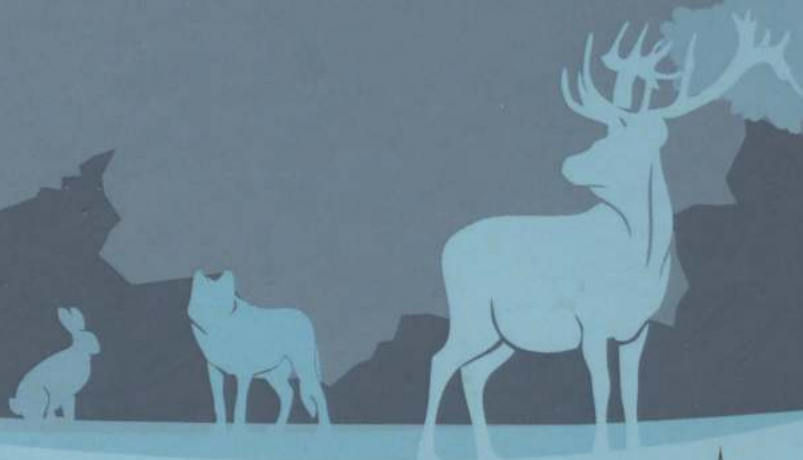

Б.Е. ЕСЖАНОВ
Қ.С. МҰСАБЕКОВ

ҚАЗАҚСТАН ТЕРИОФАУНАСЫНЫҢ АНЫҚТАҒЫШЫ

ҚАЗАҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
БАСПАҰЙЫ

Есжанов Бірлікбай Есжанұлы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің оқытушысы, биология ғылымдарының кандидаты, доцент.

Қызығушылығы: омыртқалы жануарлардың биологиясы, экологиясы, этологиясы, сирек кездесетін жануарларды қорғау және олардың қорын тиімді пайдалану мәселелері.

Шығармашылығы: 380-нен астам жұмыстың авторы: оның ішінде 3 монография, 6 биологиялық сөздік, 30-дан астам оқулықтар мен оқу құралдары бар.

Негізгілері: «Қазақстан сүтқоректілері» (1995), «Омыртқалылар зоологиясы», 1-2 том (2007), «Қазақстан амфибиялары мен рептилиялары» (2010), «Қазақстан құстары мен аңдарының биологиясы» (2010), «Жануарлар алуантүрлілігі» (2011), «Орнитология (2011), «Териология» (2011), «Зоология. 2-бөлім. Омыртқалылар зоологиясы» (2014), «Қазақстан биоресурстары» (2016), «Омыртқалылар зоологиясы. Практикум» (2017), «Зоология пәнінен оқу-дала практикасын жүргізуге арналған әдістемелік нұсқаулық» (2019) және т.т.

Марапаттары: жоғары білім жүйесінің дамуына қосқан зор үлесі және оқу орындарына оқулықтар жазудағы көпжылдық нәтижелі еңбегі үшін А.Байтұрсынов атындағы қола (2009) және күміс (2012) медалдарымен, педагогикалық қызметтегі табыстары үшін Ы. Алтынсарин (2019) медалімен марапатталған, сондай-ақ ол «Саңлақ автор» атағының иегері.

Мұсабеков Қылышбай Сәтімбекұлы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Биология музейінің Бас маманы, биология ғылымдарының кандидаты.

Қызығушылығы: музей жәдігерлерін сақтау технологиясы мен әдістері, омыртқалы жануарлардың биологиясы, экологиясы, этологиясы, сирек кездесетін жануарларды қорғау және олардың қорын тиімді пайдалану мәселелері.

Шығармашылығы: 120-ға жуық еңбектің авторы: 1 монография, 1 әдістемелік құрал, 3 оқулық, 1 биологиялық сөздік, 1 каталог.

Негізгілері: «Шакал в Казахстане» (Lamberd, 2014, Германия), «Методы отлова шакала в Средней Азии и Казахстана (1988)», «Териология» (2011), «Омыртқалылар зоологиясының зертханалық сабақтары» (оқу-әдістемелік нұсқаулық, 2015), «Аң шаруашылығы» (қазақ, орыс, ағылшын, 2019), «Қазақша-орысша және орысша-қазақша терминологиялық Биология сөздігі» (2014) авторы және жұмыс тобының жетекшісі, «әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Биология музейінің омыртқалы жануарлар коллекциясының каталогы» (қазақ, орыс, ағылшын, 2019) және т.б.

Марапаттары: Ресей Жаратылыстану Академиясының құрметті ғылым докторы, профессоры, «Ғылым мен білім саласына еңбегі сіңген қызметкері» атағының иегері.

ISBN 978-601-04-4594-9

9 786010 445949

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Б.Е. Есжанов
Қ.С. Мұсабеков

ҚАЗАҚСТАН
ТЕРИОФАУНАСЫНЫҢ
АНЫҚТАҒЫШЫ

Алматы
«Қазақ университеті»
2020

ӘОЖ 59 (035)

КБЖ 28. 6 я2

Е 79

*Баспаға Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
биология және биотехнология факультетінің
Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесі
шешімімен ұсынылған
(№3 хаттама 13 наурыз 2020 жыл)*

Пікір жазғандар:

биология ғылымдарының докторы, профессор **А.Б. Бекенов**
ветеринария ғылымдарының докторы, профессор **О.Б. Беркінбай**
биология ғылымдарының кандидаты, доцент **Н.Ш. Мамілов**

Есжанов Б.Е.

Е 79

Қазақстан териофаунасының анықтағышы / Б.Е. Есжанов, Қ.С. Мұсабеков. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 362 б.

ISBN 978-601-04-4594-9

Кең байтақ Қазақстан территориясында мекендейтін сүтқоректілерді табиғи ортада және зертханалық жағдайда анықтау жолдары көрсетілген анықтағыш – бірден-бір мемлекеттік тілде жарияланған толыққанды еңбек. Анықтамалықта Қазақстанда кездесетін 180-нен аса сүтқоректілердің түрлерінің отрядқа, тұқымдасқа, туысқа тән систематикалық белгілері көрсетіліп, әр түрдің қысқаша сипаттамасы мен түрлі-түсті суреттері берілген.

Анықтамалық жаңа заман талаптарына сәйкес ашылып жатқан зерттеу университеттері мен барлық классикалық университеттердің «Биология», «Биотехнология», «Биология-педагогика», «Балық шаруашылығы», «Экология», «Аңтану және аң өсіру» мамандықтары бойынша білім алушыларға, жануарлар әлеміне қызығушылық танытатын барлық оқырмандарға арналған.

ӘОЖ 59 (035)

КБЖ 28. 6 я2

ISBN 978-601-04-4594-9

© Есжанов Б.Е., Мұсабеков Қ.С., 2020

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2020

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	5
Кіріспе	
СҮТҚОРЕКТІЛЕР КЛАСЫНА ЖАЛПЫ СИПАТТАМА	8
1-бөлім. ҚАЗАҚСТАН ТЕРИОФАУНАСЫНЫҢ СИСТЕМАТИКАСЫ	23
2-бөлім. ҚАЗАҚСТАН СҮТҚОРЕКТІЛЕРІ ОТЯДТАРЫН АНЫҚТАЙТЫН КЕСТЕ	40
ҚОЛҚАНАТТЫЛАР немесе ЖАРҚАНАТТАР отряды – РУКОКРЫЛЫЕ – CHIROPTERA Blumenbach, 1779	42
ЖӘНДІҚОРЕКТІЛЕР отряды – НАСЕКОМОЯДНЫЕ – INSEktivORA Borodich, 1821	89
КЕМІРГІШТЕР отряды – ГРЫЗУНЫ – RODENTIA Bowdich, 1821	115
ҚОЯНДАР отряды – ЗАЙЦЕОБРАЗНЫЕ – LAGOMORPHA Brand, 1855	242
ЖЫРТҚЫШТАР отряды – CARNIVORA – ХИЩНЫЕ Bowdich, 1821	253
ЕСКЕКАЯҚТЫЛАР отряды – ЛАСТОНОГИЕ – PINNIPEDIA Illiger, 1811	313
ТАҚТҰЯҚТЫЛАР отряды – НЕПАРНОКОПЫТНЫЕ – PERISSODACTYLA Owen, 1848	315

АЛҒЫ СӨЗ

Табиғатта кездесетін немесе түрлі зоологиялық музейлерде тұлыптары мен бассүйектері сақталған сүтқоректілердің түрлік құрамын анықтау – ғылыми зерттеу жұмыстарының алғышарттарының бірі. Білім алушы Республикамыздың фаунасының, соның ішінде териофаунасының, алуантүрлілігі жайында теориялық білім алып қана қоймай, сонымен қатар алуантүрліліктің сандық және сапалық ерекшеліктерін практика жүзінде де ажырата білуі керек. Бұл – биология ғылымының кез келген саласы бойынша (биологтар, экологтар, биотехнологтар, балық шаруашылығы және т.т.) және ауылшаруашылығы ғылымының жануарлар әлемі бойынша (аңтанушы, аң өсіруші, орманшы және т.б.) білім алушыларға қойылатын үлкен талаптардың бірі. Ол үшін ғылымның соңғы жетістіктерін пайдалана отырып жазылған түрлі анықтағыш құралдар ауадай қажет.

Осындай анықтағыш құралдар тек мемлекеттік тілде ғана емес, тіпті ұлтаралық қатынас тілінде де өте тапшы және бұдан 40-50 жыл бұрын жарияланған еңбектер. «Қазақ университеті» баспасынан әр жылдары мемлекеттік тілде аздаған таралыммен жарық көрген анықтағыштар белгілі бір класс өкілдерін, мысалы балықтарды (Бәйімбет Ә.А., Тимирханов С.Р., 1999), амфибиялар мен рептилияларды (Көбегенова С.С., Есжанов Б.Е., Классовская Е.В., 2010) анықтауға арналған. Ж. Демеуовтің «Қазақстан фаунасы» атты анықтағышы (1995) омыртқалы жануарларды қамтығанымен, типографиялық дайындау жағынан құндылығы шамалы және сол кездегі Абай атындағы Алматы мемлекеттік университеті ауқымынан аспаған сияқты.

Соңғы жылдары ұлтаралық қатынас тілінде Қазақстан құстарына арналған далалық анықтағыш құралы жарияланды (Рябицев В.К., Ковшарь А.Ф., Ковшарь В.А., Березовиков Н.Н. Полевой определитель птиц Казахстана, 2013). Бұл кітап – көркемделуі жағынан құнды болғанымен, кез келген оқырманның қолы жете бермейтін туынды. Ал қазіргі кезде Республикамыздағы көптеген университеттер анықтағыш ретінде пайдаланып жүрген Н. Мазуниннің «Определитель позвоночных животных Казахстана» (3-бас., 1997) атты кітабында Қазақстан фаунасының жағдайы өткен

Анықтамалық басылым

Есжанов Бірлікбай Есжанұлы
Мұсабеков Қылышбай Сәтімбекұлы

**ҚАЗАҚСТАН
ТЕРИОФАУНАСЫНЫҢ
АНЫҚТАҒЫШЫ**

Редакторы *К. Мухадиева*
Компьютерде беттеген *Ұ. Молдашева*
Мұқабасын безендірген *Р. Скаков*

Мұқабаны безендіруде сурет
www.freepik.com сайтынан алынды

ИБ №13119

Басуға 28.05.2020 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84¹/₁₆.
Көлемі 22,62 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылым. Тапсырыс №4253.

Таралымы 120 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі. 050040,

Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.

9 786010 445949